

УДК339.564: 338.432

Карасьова Н.А.*к.е.н., доцент, докторант**Національного наукового центру "Інститут аграрної економіки"*

e-mail: nkarasyova@rambler.ru

ДЕТЕРМІНАНТИ ЕКСПОРТООРІЄНТОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРА

В статті досліджено детермінанти експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора на основі поєднання теоретико-методологічних конкурентних концепцій міжнародної торгівлі та загальнонаціонального економічного розвитку. Визначені передумови розвитку експортоорієнтованої діяльності в сучасному динамічному середовищі, як будь-які якісні чи кількісні параметри що здатні до трансформацій відповідно вимогам ринку. Встановлено вплив кон'юнктури та інституціональних чинників глобального середовища на суб'єкти експортоорієнтованої діяльності. Систематизовано фактори розвитку експорту, що визначають конкурентоспроможність країни та галузі на іноземних ринках з позицій ринкового, ресурсного та інституціонального підходів з урахуванням впливу загальносвітових тенденцій. Теоретичний апарат міжнародної торгівлі доповнено похідними компонентами від основних детермінант, що визначають формування експортного потенціалу та забезпечують експортоорієнтовану діяльність аграрного сектора.

Ключові слова: експортоорієнтована діяльність, детермінанти, фактори, конкурентоспроможність, міжнародна торгівля.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Класичні та сучасні теорії міжнародної торгівлі розглядають експорт як інструмент підвищення ефективності економічної системи та інтеграції у світове господарство. Для використання такого інструменту виникає необхідність визначення передумов, факторів та детермінант формування і функціонування експортоорієнтованих і конкурентоспроможних виробництв та галузей, спроможних реалізувати експортний потенціал країни в національних інтересах. Однією з таких галузей для України на сучасному етапі є аграрний сектор, який демонструє протягом більш ніж десяти років стабільний приріст обсягів виробництва та позитивне зовнішньоторговельне сальдо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями та розробкою фундаментальних теоретико-методологічних та прикладних основ розвитку експортного потенціалу аграрного сектора, зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами та підвищення конкурентоспроможності галузі на світовому агропродовольчому ринку займалися такі вчені, як В. Губенко [4], І Кобута [9], Ю. Нелеп [12], І. Пузанов [16], О. Шубравська [22], О. Яценко [24] та ін. Аспектам формування та розвитку аграрного сектора в контексті регіональних інтеграційних перспектив приділили значну увагу Ю. Лупенко та М. Пугачов [10], В. Власов, С. Кваша, Б. Духницький, Н. Кривенко [18], Т. Зінчук [15] та інші. Розвиток експорту в аграрному секторі традиційно розглядається у контексті концепцій порівняльних переваг та цілеспрямованої державної політики. Але, враховуючи трансформаційний характер зовнішнього і внутрішнього середовища, метою даного дослідження є встановлення сучасних факторів та детермінант експортоорієнтованої діяльності для визначення методологічних основ подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для країн, що розвиваються, експорт виступає основним чинником економічного зростання та інтеграції у світове господарство, формою економічного самовизначення та основою входження на рівноправних позиціях до світової економічної системи. Аналіз попередніх досліджень дає можливість зробити висновок, що основним наповненням, функцією експортного потенціалу є конкурентоспроможність. Крім того, у визначеннях категорії конкурентоспроможності також простежується прямопропорційний зв'язок із здатністю продукувати товари та послуги, які користуються попитом на іноземних ринках. Зокрема, у класичному визначенні доповіді президентської комісії США «Світова конкуренція: нова реальність» визначається, що національна конкурентоспроможність – це рівень того, наскільки нація в умовах вільної та чесної конкуренції спроможна випускати товари і послуги, які відповідають запитам міжнародних ринків, одночасно зберігаючи на колишньому рівні або збільшуючи реальні доходи своїх громадян [25]. Схожої позиції притримуються і А. Гальчинський та В. Геєць, які трактують конкурентоспроможність як здатність національної економіки виробляти і споживати товари й послуги в умовах конкуренції з товарами і послугами, виробленими в інтересах інших країн, при цьому результатом конкуренції повинно бути зростання рівня життя населення при дотриманні міжнародних економічних стандартів [8]. Цілком обґрунтованим є твердження О. Швиданенко, що статус країн та інших функціонуючих суб'єктів на глобальному ринку залежить від їх конкурентоспроможності, яка характеризується частками у глобальному попиті та глобальній пропозиції [20]. М. Портер вважає, що галузева конкурентоспроможність – це наявність конкурентних переваг перед аналогічними галузями в країні і на світовому ринку, які можуть бути виражені в наявності раціональної галузевої структури, групи висококонкурентних виробництв-лідерів, які

підтягують інші виробництва галузі до певного рівня [14]. Таким чином, фактори, що визначають конкурентоспроможність, будуть визначати і формування експортного потенціалу та розвиток експортоорієнтованої діяльності.

Б. Хусаїнов вважає, що конкурентні переваги характеризують економічні, науково-технічні, виробничі, організаційно-управлінські, маркетингові, інформаційні та інші можливості окремого підприємства, галузі чи країни в цілому [19]. Частина науковців схильні поділяти фактори конкурентоспроможності на зовнішні та внутрішні. Зокрема, до зовнішніх М. Шеремет відносить наявність у країні або галузі прогресивної технології, інвестиційних можливостей, висококваліфікованих кадрів, активність конкурентів, фактори попиту (еластичність попиту за ціною, фази життєвого циклу попиту, вимогливість споживачів до якості продукції тощо); дії уряду, ступінь приватизації підприємств галузі, випадкові події; внутрішні – це ринкова ефективність; екологічна ефективність; ефективність витрат; ефективність менеджменту [21].

Р. Боукен, акцентує увагу на факторах ціни і якості, на які можуть впливати різні рівні технічної та технологічної забезпеченості, розвитку маркетингу, відповідності технічним умовам, стандартам та вимогам споживачів, організація сервісу, кваліфікації персоналу, різна політико-економічна ситуація у певних регіонах [2]. Велика кількість дослідників розглядає конкурентні переваги з позицій забезпеченості матеріальними активами, високої компетенції працівників, здатності до технологічних та продуктових інновацій тощо.

На нашу думку, передумовами розвитку експортоорієнтованої діяльності в сучасному динамічному середовищі можуть виявитися будь-які якісні чи кількісні параметри, але головною умовою утримування конкурентних позицій повинна бути їх чутливість та спроможність до

трансформацій відповідно вимогам ринку. Крім того, особливий вплив на суб'єкти експортоорієнтованої діяльності здійснюватимуть кон'юнктура та інституціональні чинники глобального середовища. На рис. 1. наведено систематизацію факторів розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора з позицій ринкового, ресурсного та інституціонального підходів.

Виходячи з того, що функцією експортного потенціалу є формування та розвиток конкурентних переваг, вважаємо доцільним в основу методологічного підходу до дослідження експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора в умовах глобалізації покласти симбіоз теоретико-методологічних конкурентних концепцій міжнародної торгівлі та загальнонаціонального економічного розвитку, з урахуванням впливу кон'юнктури глобальних агропродовольчих ринків, наднаціональних інституцій та загальносвітових тенденцій.

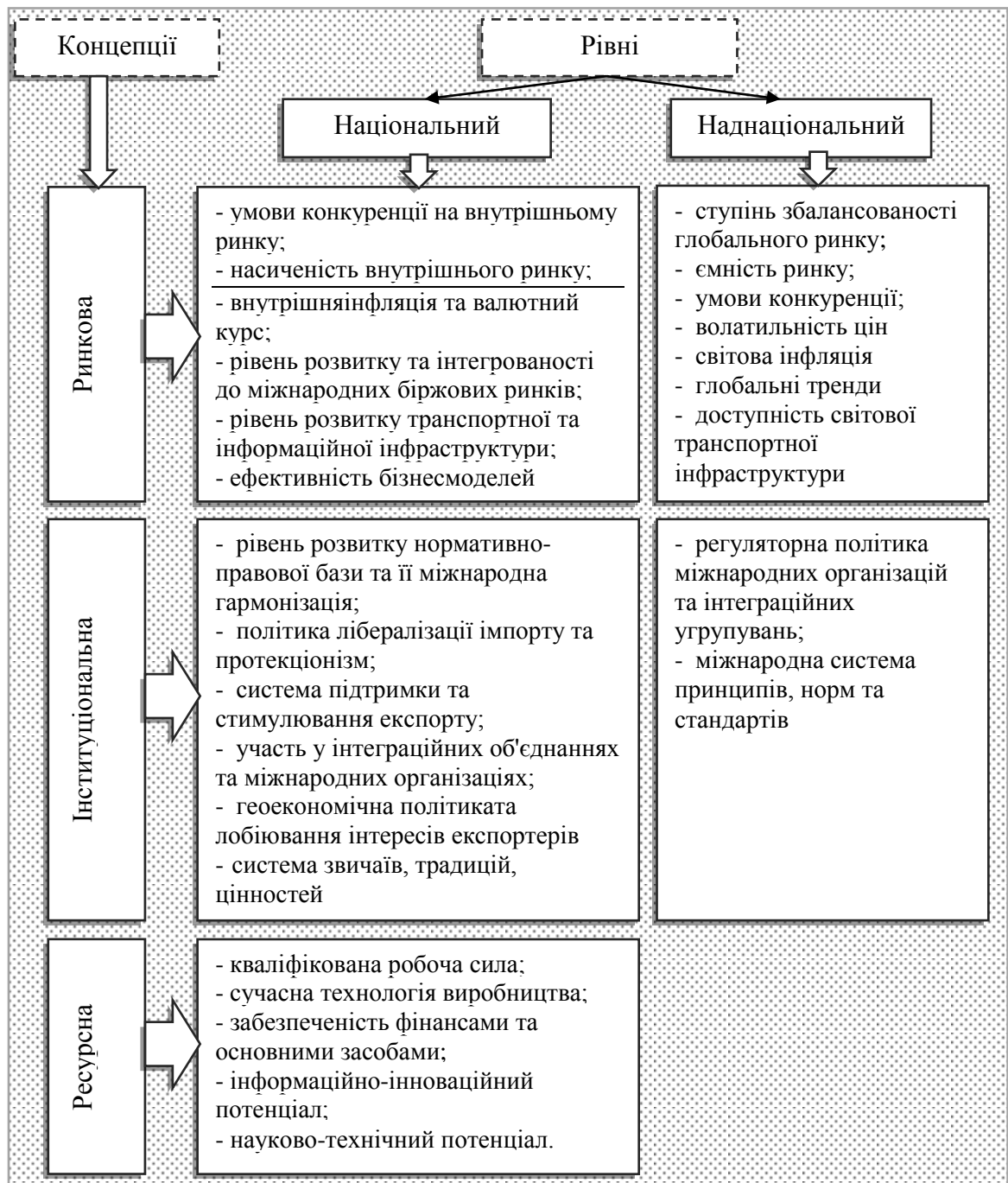

Рис. 1. Фактори розвитку експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора

Джерело: сформовано автором.

Прогресивною особливістю наукових підходів М. Портера є дослідження міжнародної конкурентоспроможності у системі взаємодії трьох рівнів суб'єктів – компаній, галузей та країн. Так як кінцевою метою будь-якої країни є досягнення високого рівня життя громадян, то

реалізація цієї мети залежатиме від здатності національних компаній досягати високої продуктивності та постійно її підвищувати. Виходячи з цього, принцип постійного підвищення конкурентоздатності країни на світових ринках можна сформулювати наступним чином: формування та розвиток національних конкурентних переваг відбувається на трьох рівнях (компанії, галузі, країни) шляхом досягнення найбільшої ефективності своєї діяльності та постійного підвищення продуктивності. Роль країни в даному «трикутнику» полягає у створенні макросередовища, що дозволяє компаніям створювати і обновлювати свої ключові компетенції та утримувати конкурентні переваги.

За даного підходу конкурентоспроможність у міжнародній торгівлі визначається взаємозв'язком чотирьох основних детермінант:

1) Факторні умови, до яких відносять і природні, і динамічні. При чому, як зазначає І. Малявіна [11], до певного моменту перевага факторів першого типу над факторами другого типу може призвести до підриву національної економіки.

2) Попит як каталізатор розвитку бізнесу. Вважається, що економіка країни є найбільш конкурентоспроможною в тих галузях, в яких попит дає виробникам чітке уявлення про потреби споживачів, що стимулює інновації і створення конкурентних переваг.

3) Стан та рівень розвитку обслуговуючих галузей. Конкурентоспроможні в міжнародних масштабах обслуговуючі галузі створюють переваги для наступних галузей. Для аграрного сектора супутніми є галузі, що забезпечують його засобами виробництва, здійснюють переробку сільськогосподарської продукції та обслуговування самого виробництва. На нашу думку, обтяжуючою обставиною є те, що нині супутні галузі ще більш монополізовані, ніж сам аграрний сектор і це дозволяє їм диктувати ціни та умови.

4) Стратегія фірми та безпосередньо пов'язана з нею гнучка організаційна структура як необхідна умова успішного включення в міжнародну торгівлю. Сучасна глобальна економічна система відрізняється динамічністю та загостреною конкуренцією, що вимагає від учасників ринку постійної роботи над підвищенням продуктивності, ефективності управління, підвищення якості продукції і обслуговування.

У той же час, слід зазначити, що для розвитку експортоорієнтованої діяльності, в першу чергу, необхідним є розвиток конкуренції на внутрішньому ринку та високий рівень його насичення. Крім того, М. Портер виділяє ще дві компоненти, що відіграють суттєву роль у реалізації експортного потенціалу: випадковість – це події, що впливають на зміну позицій на світових ринках (військово-політичні потрясіння, різкі зміни ціни на ресурси тощо); державне регулювання, що полягає у здатності посилювати факторні умови, впливати на рівень споживання, формувати конкурентне середовище тощо.

Приймаючи за основу базові детермінанти міжнародної конкурентоспроможності, вважаємо доцільним доповнити їх додатковими, похідними компонентами, що визначають формування експортного потенціалу та забезпечують розвиток експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора, а саме:

1) Інституціональна система. Вона утворює оточуючу структуру, в рамках якої взаємодіють ринкові агенти й інститути. В межах цієї взаємодії відбувається об'єктивно-суб'єктивне регулювання і саморегулювання. На думку О. Шпикуляка, аграрна економіка є важко адаптованою до швидких трансформаційних перетворень, а через консерватизм сільського населення формування ринкових інститутів у цій галузі відбувається повільно, еволюційним шляхом. [7]. Дослідники відмічають, що ефективність інститутів забезпечується лише при умові конструктивного підходу до функціонування приватної власності,

налагодження взаємодії бізнесу, держави й суспільства в механізмі регулювання, підвищення якості правових інститутів та забезпечення високого рівня людського капіталу. Окрім формальних «правил гри» особливе значення мають рівень бюрократії, надмірне регулювання, корупція, політична залежність судової системи, які проявляються в країнах, що розвиваються та загальмовують економічний розвиток. О. Яценко зазначає, що вітчизняному аграрному сектору економіки нині бракує соціалізації, раціональної трудової етики і відповідальності, корпоративної ідентичності й самовіддачі, що стримує формування відносин довіри між роботодавцем і працівником, партнерами по бізнесу в межах України та поза ними [23]. Це говорить про необхідність розвитку соціального капіталу, що обумовлюється наявністю інститутів, відносин і норм, що визначають якість і кількість соціальних взаємодій.

2) Інфраструктура. Наявність високоякісної інфраструктури є вкрай важливим для забезпечення реалізації як експортоорієнтованої, так і економічної діяльності в цілому. Розвинута інфраструктура зменшує диспропорції між сферами економіки та, в результаті, об'єднує ринок в одне ціле. До ринкової інфраструктури, зазвичай, відносять товарні біржі, оптові ринки, торгові доми, ярмарки, аукціони, решта – це транспортна, інформаційна, та фінансова інфраструктури. Створення вітчизняного універсального біржового ринку, на думку Б. Беренштейна та О. Третьяка, буде передумовою для його подальшої інтеграції до міжнародних біржових ринків. Зокрема, це сприятиме інтеграції України до міжнародної економічної спільноти [1]. Крім того, в умовах монополізації окремих ринків та значної кількості посередницьких структур у ланцюгу просування продукції належне місце серед операторів аграрного ринку займають організаційні структури, створені на засадах кооперації, що підвищує ефективність каналів збуту.

3) Макроекономічні умови. Стабільність макроекономічного середовища – це важливий фактор, який визначає експортний потенціал та рівень конкурентоспроможності на закордонних ринках. Агробізнес не може приймати ефективних рішень в умовах галопуючої інфляції, фінансової нестабільності, девальвації національної валюти, великих бюджетних дисбалансів тощо.

4) Розвиток вищої, професійно-технічної освіти та науки. Важливість якісної вищої та професійно-технічної освіти не може бути завищеною для системи, яка набирає темпів економічного зростання. Вона гарантує постійну модернізацію робочих навиків та підвищення ефективності системи виробництва. П. Саблук зазначає, що ефективна взаємодія науки, освіти, системи передачі знань — дорадництва та безпосередньо виробництва є запорукою успішного інноваційного та інформаційного, кадрового забезпечення національного аграрного виробництва [17]. Своєчасний та нерозривний зв'язок у ланцюгу «наука-практика» забезпечують наразі такі нові форми інноваційного розвитку, як науково-технічні парки, які створюються, у першу чергу, в експортоорієнтованих галузях. За визначенням В. Гейця [3], це територіальний науково-промисловий комплекс, або конгломерат науково-академічних, навчальних, дослідницько-конструкторських закладів, промислових підприємств тощо з розвинутою та динамічною системою виробничого постачання, комунікацій, об'єктів інфраструктурної мережі, який створюється за чіткою функціональною ознакою з метою розвитку в найсприятливіших умовах високотехнологічного, соціально необхідного, конкурентоспроможного, екологічно чистого виробництва та підготовки висококваліфікованих кадрів.

5) Конкурентне середовище та насиченість внутрішнього ринку. Умови здорової конкуренції сприяють виокремленню найбільш ефективних виробництв, які здатні займати конкурентні позиції на

світових ринках. Ефективність товарного ринку можна охарактеризувати оптимальним співвідношенням товарів з умовами попиту та пропозиції, що дає гарантію товарам, що обмін буде ефективним. Безумовно, ця детермінанта є надзвичайно актуальною для аграрного ринку, який більш, ніж інші галузі економіки відчуває на собі проблему економічних диспаритетів.

Ключовим моментом є якість та відповідність міжнародним стандартам харчової та сільськогосподарської продукції, якою повинні наповнюватися не лише іноземний, але й, в першу чергу, внутрішній ринок. Особлива увага повинна приділятися гармонізації національних стандартів на методи контролю показників безпеки продукції, гігієни та санітарних вимог, які, в основному, і створюють технічні бар'єри в міжнародній торгівлі. До них відносяться стандарти ISO, EN, нормативна база Комісії Кодекс Аліментаріус (CAC) та є рекомендованими Продовольчою і сільськогосподарською організацією ООН (ФАО) та Всесвітньою організацією охорони здоров'я ООН (ВООЗ) для урядів держав.

б) Розвиненість фінансового ринку. Наявність ефективно організованого фінансового ринку, здатного забезпечити потреби виробництва в інвестиціях шляхом акумуляції тимчасово вільних фінансових ресурсів має виключне значення для будь-якої галузі економіки. Добре функціонуючий страховий ринок, розвинені небанківські кредитні установи, пенсійні фонди та інші фінансові установи є фундаментом та сприяють стабільному та прогнозованому розвитку усіх економічних процесів у суспільстві. Н. Давиденко також зазначає, що альтернативним джерелом фінансового забезпечення аграрних формувань може виступати фондовий ринок, адже він є ефективним джерелом залучення та перерозподілу тимчасово вільних інвестиційних коштів [5].

7) Технологічна готовність. Ця детермінанта характеризує швидкість, з якою аграрний сектор приймає існуючі технології для підвищення продуктивності. Технологічні відмінності є одним з ключових понять, які пояснюють різний рівень конкурентоспроможності на іноземних ринках. Важливість цієї детермінанти зростає в останні десятиріччя разом із науково-технічним прогресом, зростанням обсягів використання інформаційних та комунікаційних технологій.

8) Розвиненість ділових зв'язків та міжгалузева інтеграція. В першу чергу, це сприяє створенні додаткового синергетичного ефекту, який дає можливість збільшувати кількісні та якісні показники діяльності всіх учасників процесу. Видатний менеджер та візіонер сучасності А. Сливоцький запевняв: «Головне — знати, коли конкурувати, а коли — співпрацювати».

Для аграрного сектора, у даний час, особливо важливі інтеграційні об'єднання, оскільки сприяють входженню до світової економічної системи, прискореному досягненню необхідного рівня конкурентоспроможності [13]. Як правило, вони реалізуються за напрямом корпоратизації, кооперації та кластеризації. Однак, Є. Данкевич зазначає, що позитивного ефекту від ефективного використання наявних ресурсів та виробничих потужностей, підвищення конкурентоспроможності продукції інтегровані формування можуть створювати і загрози, які проявляються в надконцентрації орних земель, монополізації ринку, здійсненні високоінтенсивного виснажливого землеробства, а також загостренні ряду соціальних питань сільських територій [6]. В даному контексті мінімізація негативних наслідків може бути вирішена за допомогою законодавчого забезпечення відповідно до соціально-економічних інтересів країни.

9) Безперервність інноваційного процесу. З розвитком науково-технологічного прогресу роль ресурсних переваг різко знижується, в тому числі і в аграрному секторі, тому володіння самими лише ресурсами – не

достатня умова для конкуренції на зовнішніх ринках. Глобальна господарська система змушена здійснювати постійне перегрупування її компонентів та зв'язків для ефективного використання своїх ресурсів, що спричинене їх обмеженістю. Така перебудова досягається за рахунок постійної інноваційної діяльності на всіх рівнях – підприємства, галузі та країни. Науково-технічний потенціал, який є результатом інноваційного процесу, нині стає фактором виробництва та експортоорієнтованої діяльності. На рис. 2 наведена схема базових та похідних детермінант розвитку експортоорієнтованої діяльності, що формуються виходячи із головної її мети – зайняти, утримувати та нарощувати конкурентоспроможні позиції на глобальному агропродовольчому ринку для реалізації економічних інтересів країни.

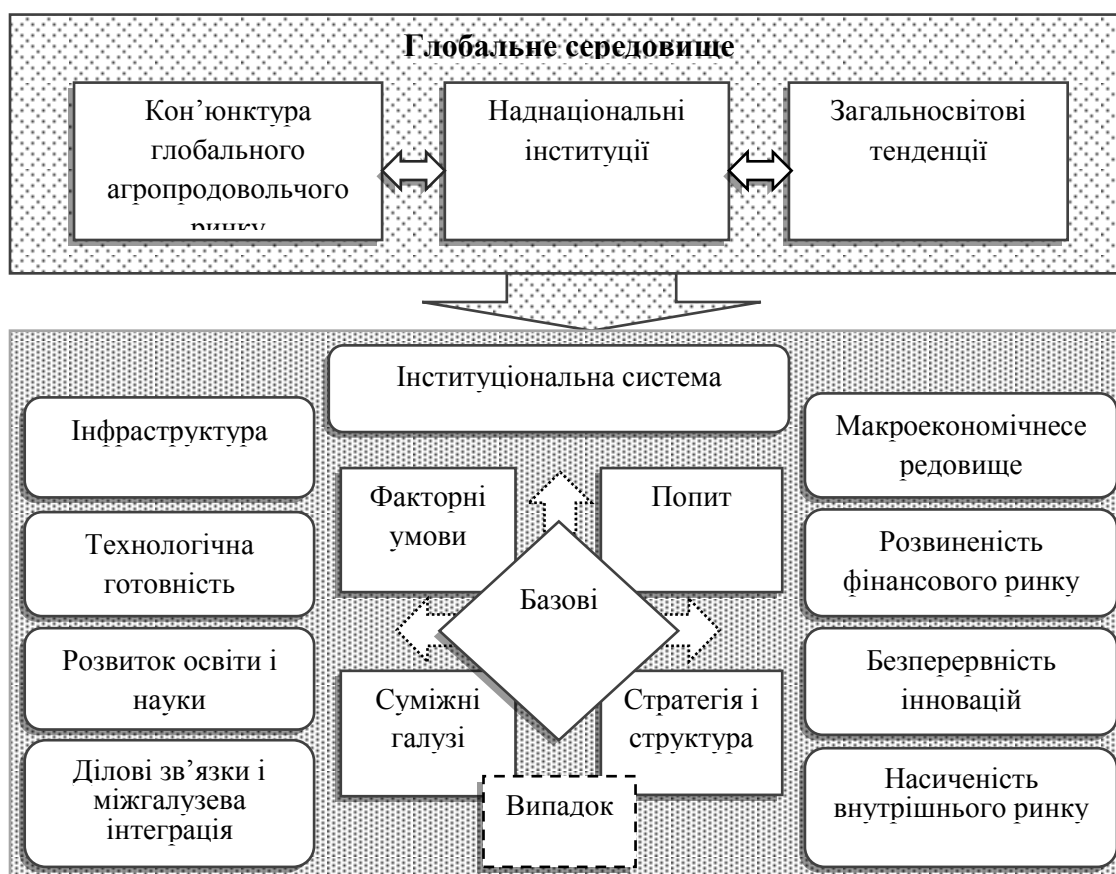

Рис. 2. Детермінанти експортоорієнтованої діяльності аграрного сектора

Джерело: побудовано автором.

Висновки. Таким чином, експортоорієнтована діяльність передбачає використання експортного потенціалу підприємства, галузі та країни для виробництва і реалізації конкурентоспроможної продукції на зовнішніх ринках. Фактори, що визначають конкурентоспроможність країни та галузі на іноземних ринках, також формуються на трьох рівнях та стають передумовами розвитку експортного потенціалу. Вони залежать від ринкових, інституціональних та ресурсних умов на національному та наднаціональному рівнях.

Детермінантами експортоорієнтованої діяльності окрім факторних умов, попиту, конкурентоспроможних супутніх галузей та стратегій компаній на зовнішніх ринках є: інституціональна система, макроекономічні умови, інфраструктура, розвиток вищої, професійно-технічної освіти та науки, ефективність та насиченість внутрішнього товарного ринку, розвиненість фінансового ринку, технологічна готовність, розвиненість ділових зв'язків та міжгалузева інтеграція, безперервність інноваційного процесу.

Список використаних джерел

1. Бернштейн Б. Л. Біржовий ринок у контексті глобалізаційних явищ міжнародної економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Chem_Biol/nvnu/2010_145/10bbl.pdf.
2. Боукен Р. Б. Стрoение организационного знания на виртуальных предприятиях / Р. Б. Боукен // Проблемы теории и практики управления. – 2004. – № 6. – С. 80.
3. Геєць В. М. Інновативно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку ХХІ століття // Банківська справа. – 2005. – №4. – С. 3-16.

4. Губенко В. І. Реалізація експортного потенціалу АПК України в умовах глобалізації світової економіки / В. І. Губенко // Економіка АПК. – 2003. – №10. – С.124-129.
5. Давиденко Н. М. Вплив фондового ринку на детермінанти функціонування аграрних формувань України / Н. М. Давиденко // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 2. – с.47-54.
6. Данкевич Є. М. Розвиток міжгалузевої інтеграції в аграрному секторі: переваги та ризики / Є. М. Данкевич // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – 2014. – №4 (28). – с. 39-44.
7. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія / [П. Т. Саблук, О. Г. Шпикуляк, Л. І. Курило та ін]. – К.: ННЦІАЕ, 2010. – 706 с.
8. Інноваційна стратегія українських реформ / Гальчинський А. С., Геєць В. М., Кінах А. К.– К.: Знання України, 2002. – С. 109.
9. Кобута І. В. Аграрні аспекти створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС / І. В. Кобута // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 4. – С. 31-38.
10. Лупенко Ю. О. Формування глобального і регіонального ринків сільськогосподарської сировини та продовольства: моногр. / Ю. О. Лупенко, М. І. Пугачов, Б. В. Духницький та ін. – К.: ННЦ „ІАЕ”, 2015. – 320 с.
11. Малявина И. Ю. Детерминанты конкурентоспособности и их использование в экономике России / И. Ю. Малявина // Вестник Нижегородського університета ім. Н. И. Лобачевського. – 2010. – №3(2). – С. 538-543.
12. Нелеп В. Оцінка експортних можливостей агропродовольчого комплексу України / В. Нелеп // Економіка АПК. – 2011. – №5. – С.54-62.

13. Нестерчук Ю. О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю. О. Нестерчук // Умань: видавець “Сочінський”. – 2009. – 372 с.

14. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М. Портер; пер. с англ. - М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. – 715 с.

15. Проблемы адаптации аграрного сектора экономики к условиям Договора о зоне свободной торговли Украина–ЕС / Т. А. Зинчук // Экономика АПК. - 2015. - № 5 - С. 79.

16. Пузанов І. І. Вплив експортоорієнтованої та імпортозамінної стратегії на характер і напрями економічного зростання / І. І. Пузанов // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. – 2014. - №1. – с. 44-52.

17. Саблук П. Т. Аграрний сектор України: інституційні засади подальших трансформацій / П. Т. Саблук // Вісник економічної науки України. – 2011. – №2. – с. 138-140.

18. Формування зони вільної торгівлі між Україною та країнами-членами ЄС і можливі наслідки для аграрного сектору / [С. М. Кваша, В. І. Власов, Н. В. Кривенко, Б. В. Духницький та ін.]. – К.: ННЦ „ІАЕ”, 2014. – 56 с.

19. Хусаинов Б. М. Аналіз конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции в Казахстане / Б. М. Хусаинов // Економіка АПК. – 2009. – № 8. – С. 13 - 17.

20. Швиданенко О. А. Передумови забезпечення конкурентоспроможності країни в контексті прогресивних глобалізаційних тенденцій / О. А. Швиданенко // Формування ринкових відносин в Україні: зб. наук. пр. – 2007. – Вип. 3 (70). – С. 43–51.

21. Шеремет М. В. Факторы, влияющие на конкурентоспособность предприятия [Электронный ресурс]. – Доступ к ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/articles/ospu/opu_99_1/7_8.htm.

22. Шубравська В.О. Перспективи реалізації експортного агропродовольчого потенціалу України / В.О. Шубравська // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №4. – с. 27-32.

23. Яценко О. М. Яценко О. Н. Институциональные инструменты регулирования конкурентных отношений в пчеловодстве в условиях глобализации экономики / О.Н. Яценко // Глобализация и аграрная экономика России: тенденции, возможные стратегии и риски. – М.: ВИАПИ им. А.А. Никонова; «Энциклопедия российских деревень», 2011. – С. 255–266.

24. Яценко О. М. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектора економіки України в умовах глобалізації / О. М. Яценко, Н. Г. Невзгляд, А. Г. Невзгляд // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 3. – С. 39-48.

25. America's competitive crisis: confronting the new reality. Council of competitiveness. – Washington, The Council, 1987. – 42 p.

REFERENCES

1. Berenshtejn B. L. Birzhovyy rynek u konteksti globalizacijnyh yavvyshh mizhnarodnoyi ekonomiky. [*Exchange market is in the context of the phenomena of globalization of international economy*] Retrieved from http://www.nbuv.gov.ua/Portal/Chem_Biol/nvnau/2010_145/10bbl.pdf [in Ukrainian].

2. Bouken R. B. (2004) / Stroeniye organizatsionnogo znaniya na vvirtualnyh predpriatiyah [*Structure of organizational knowledge on virtual enterprises*] Problemy teorii i praktiki upravleniya. – *Problems of theory and practice of management*, 6, 80 [in Russian].

3. Geyecz V. M. (2005). Innovacziyno-ivestycziinyj shlyax rozvytku – modernizacijnyj proekt rozvytku ukrayinskoyi ekonomiky i suspilstva pochatku XXI stolittya [*Innovation and investment way of development is a modernization project of development of the Ukrainian economy and society of beginning of XXI of century*] Bankivska sprava. – *Banking*, 4, 3-16 [in Ukrainian].
4. Gubenko V. I. (2003). Realizaciya eksportnogo potencialu APK Ukrayiny v umovax globalizaciy i svitovoyi ekonomiky [*Realization of export potential of agriculture of Ukraine in conditions of globalization of world economy*] *Ekonomika APK*, 10, 124-129 [in Ukrainian].
5. Davydeno N. M. (2014). Vplyv fondovogo rynku na determinant funkcionuvannya agrarnyh formuvan Ukrayiny [*Influence of fund market on determinants of functioning of the agrarian forming of Ukraine*] *Ekonomika. Upravlinnya. Innovaciyi.* – *Economy. Management. Innovations*, 2, 47-54 [in Ukrainian].
6. Dankevych Y. M. (2014). Rozvytok mizhgaluzevoyi integraciyi v agrarnomu sektori: perevagy ta ryzyky [*Development of inter-branch integration in agrarian sector: advantages and risks*]. Zbirnyk naukovy`x prac Tavrijskogo derzhavnogo agrotexnologichnogo universytetu (ekonomichni nauky`) – *Collection of scientific works of the Tavriysk agro-technology university (economic sciences)*, 4 (28), 39-44 [in Ukrainian].
7. Sabluk O. G., Shpykulyak L. I. Kurylo, P. T. Innovacijna diyalnist v agrarnij sferi: instytucionalnyj aspect [*Innovative activity in agrarian sphere: institutional aspect*]. K.: NSCIAE, 706 [in Ukrainian].
8. Galchynskij A. S., Geyecz V. M., Kinax A. K. (2002) Innovacijna strategiya ukrayins`kyh reform [*Innovative strategy of Ukrainian reforms*]. K., Znannya Ukrayiny – K., *Knowledge of Ukraine*, 109 [in Ukrainian].
9. Kobuta I. V. (2010). Agrarni aspekty stvorennya zony vilnoyi torgivli mizh Ukrainoyu ta YeS [*Agrarian aspects of creation of free trade zone*

between Ukraine and EU]. Aktualni problem ekonomiky – *Issues of the day of economy*, 4, 31-38 [in Ukrainian].

10. Lupenko Yu. O., Pugachov M. I., Duhnyczkyj B. V. (2015) Formuvannya globalnogo i regionalnogo rynkiv silskogospodarskoyi syrovyny ta prodovolstva: monogr. [*Forming of global and regional markets of agricultural raw material and food*]. K., NNCz „IAE” – K. NSCIAE, 320 [in Ukrainian].

11. Malyavyna Y. Yu. (2010). Determynty konkurentosposobnosti I ih yspol`zovanye v ekonomike Rossii [*Determinants of competitiveness and the it use in Russia economy*]. Vesnyk Nyzhegorodskogo unyversyteta ym. N. Y. Lobachevskogo. – *Review of Nizhegorodsk university named by Lobachevskoho*, 3 (2), 538-543 [in Russian].

12. Nelep V. (2011). Ocinka eksportnyh mozhlyvostej agroprodovolchogo kompleksu Ukrayiny [*Estimation of export capacities of agriculture in Ukraine*]. Ekonomika APK. – *Economy of agriculture*, 5, 54-62 [in Ukrainian].

13. Nesterchuk, Yu. O. (2009). Integracijni procesy v agrarno-promyslovomu vyrobnyctvi [*Integration processes in the agricultural production*]. Uman, vydavec “Sochinskyj”. – *Uman, publisher "Sochinski"*, 372 [in Ukrainian].

14. Porter, M. (2005). Konkurentnoe preymushhestvo: Kak dostych vysokogo rezultata u obespechyt ego ustojchyvost [*Competitive edge: How to attain a high result and provide his stability*]. M, Alpyna Byznes Buks – *M, Alpina Business Books*, 715 [in Russian].

15. Zinchuk, T. O. (2015). Problemy adaptaciy agrarnogo sektora ekonomiky k usloviyam Dogovora o zone svobodnoj trgovly Ukraina–ES [*Problems of adaptation of agrarian sector to the conditions of the Free Trade Agreement Ukraine-EU*]. Ekonomyka APK. – *Economy of agriculture*, 5, 79 [in Russian].

16. Puzanov I. I. (2014). Vpliv eksportooriyentovanoj ta importozaminnoy strategiyi na harakter I napryamy ekonomichnogo zrostannya [*Influence of export-oriented and import substitution strategy on character and directions of the economy growing*]. Svitove gospodarstvo I mizhnarodni ekonomichni vidnosyny – *World economy and international economic relations*, 1, 44-52 [in Ukrainian].
17. Sabluk P. T. (2011). Agrarnyj sektor Ukrayiny: instyucijni zasady podalshyh transformacij [*Agrarian sector of Ukraine: institutional principles of further transformations*]. Visnyk ekonomichnoy nauky Ukrayiny. – *Announcer of economic science of Ukraine*, 2, 138-140 [in Ukrainian].
18. Kvasha S. M., Vlasov V. I., Kryvenko N. V., Duhnyczkij B. V. (2014). Formuvannya zony vilnoy torgivli mizh Ukrayinoyu ta krayinamy-chlenamy YeS I mozhlyvi naslidky dlya agrarnogo sektoru [*Forming of free trade zone between Ukraine and countries of EU and possible consequences for the agrarian sector*] K., NNCz “IAE” – K., NSCIAE, 56 [in Ukrainian].
19. Husaynov B. M. (2009). Analiz konkurentosposobnosti selskochozyajstvennoj produkcij v Kazahstane [*Analysis of competitiveness of rural-economic products in Kazakhstan*] Ekonomika APK. – *Economy of agriculture*, 8, 13 – 17 [in Russian].
20. Shvydanenko O. A. (2007). Peredumovy zabezpechennya konkurentospromozhnosti krayiny v konteksti progresyvnyh globalizacijnih tendencij [*Pre-conditions of providing of competitiveness of country in the context of progressive globalization tendencies*] Formuvannya rynkovykh vidnosyn v Ukrayini – *Forming of market relations in Ukraine*, 3 (70), 43–51 [in Ukrainian].
21. Sheremet M. V. Faktory, vliayushue na konkurentosposobnost predpriyatiya [*Factors influencing on the competitiveness of enterprise*] Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/articles/ospu/opu_99_1/7_8.htm [in Russian].

22. Shubravska V. O. (2007). Perspektivy realizaciyi eksportnogo agroprodovolchogo potencialu Ukrayiny [*Prospects of realization of agricultural export potential of Ukraine*] Aktualni problemy ekonomiky – *Issues of the day of economy*, 4, 27-32 [in Ukrainian].

23. Yacenko O. M., Yacenko O. N. (2011). Ynstytucyonalnye instrument regulirovaniya konkurentnih otnoshenij v pchelovodstve v usloviiah globalizacii ekonomiky [*Institutional instruments of adjusting of competition relations in beekeeping in the conditions of globalization of economy*] Globalizaciya i agrarnaya ekonomyka Rossii: tendencyi, vozmozhnie strategii i risky, M, VYAPY im. A. A. Nykonova; «encyclopedia rossijskyh dereven» – *Globalization and agrarian economy of Russia: tendencies, possible strategies and risks*, M, VIAPI named by Niconov; "Encyclopaedia of the Russian villages", 255–266 [in Russian].

24. Yacenko O. M., Nevzglyad N. G., Nevzglyad A. G. (2015). Rozvytok eksportnogo potencialu agrarnogo sektora ekonomiky Ukrayiny v umovah globalizaciyi [*Development of export potential of agrarian sector of economy of Ukraine in the conditions of globalization*]. Zovnishnya torgivlya: ekonomika, finansy, pravo. – *Foreign trade: economy, finances, law*, 3, 39-48 [in Ukrainian].

25. America's competitive crisis: confronting the new reality. Council of competitiveness (1987), Washington, The Council, 42 [in English].

КАРАСЕВА Н. А. ДЕТЕРМИНАНТЫ ЭКСПОРТО-ОРИЕНТИРОВАННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АГРАРНОГО СЕКТОРА

В статье исследованы детерминанты экспортоориентированной деятельности аграрного сектора на основе сочетания теоретико-методологических конкурентных концепций международной торговли и общенационального экономического развития. Определенные предпосылки развития экспортоориентированной деятельности в современной

динамической среде, как любые качественные или количественные параметры, которые способны к трансформациям соответственно требованиям рынка.

Установлено влияние конъюнктуры и институциональных факторов глобальной среды на субъекты экспортоориентированной деятельности. Систематизированы факторы развития экспорта, которые определяют конкурентоспособность страны и отрасли на иностранных рынках с позиций рыночного, ресурсного и институционального подходов и с учетом влияния общемировых тенденций. Теоретический аппарат международной торговли дополнен производными компонентами от основных детерминант, которые определяют формирование экспортного потенциала и обеспечивают экспортоориентированную деятельность аграрного сектора.

Ключевые слова: экспортоориентированная деятельность, детерминанты, факторы, конкурентоспособность, международная торговля.

KARASOVA N. DETERMINANTS OF EXPORT ORIENTED ACTIVITY IN AGRICULTURE

For developing countries, the exporting is the main factor of economic growth and integration into the world economy, a form of economic self-determination and the basis for entering to the global economic system on equal footing. Competitiveness is the main determinant of export-oriented activity. The national competitive advantages are emerged and developed on three levels (company, industry, country) by achieving maximum efficiency of its activity and continuous performance improvement. In this "triangle" the country role is to create macroenvironment that allows companies to create and refresh their core competencies and to maintain a competitive strengths.

Based on combination of theoretical and methodological competitive concepts of international trade and national economic development the paper explores the determinants of agricultural export-oriented activity. In addition to the main factorial conditions (by M. Porter), market uptake, relevant competitive industries and strategies of companies in foreign markets the following are included: institutional system, macroeconomic conditions, infrastructure, advancement of higher education, vocational education and science, efficiency and saturation of domestic commodity market, financial market maturity, technological availability, business relations maturity and cross-industry integration, continuous innovation process. Export development factors are identified with due consideration of global agro-food market conditions, supranational institutions and global trends that are coming out of the market, institutional and resource approaches and are emerging on the national and supranational levels.

Key words: export-oriented activity, determinants, factors, competitiveness, international trade.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2016 р.

Авторська довідка

	Українською мовою	Англійською мовою
ПІБ/ Last name, first name	Карасьова Наталія Анатоліївна	Karasova Nataliia
Науковий ступінь/ Scientific degree	кандидат економічних наук	Candidate of Economic Sciences (PhD in Economics)
Вчене звання/ Scientific rank	-	-
Посада/ Position	докторант	Postgraduate
Установа/ Establishment	ННЦ "Інститут аграрної економіки"	NCC "Institute of agrarian economy" NAAC of Ukraine